

**Sınıf Öğretmeni Adaylarının Liderlik ve Öğretmen Liderliğine İlişkin
Görüşleri¹
Views of Leadership and Teacher Leadership of Classroom Teacher
Candidates**

**Aslı GÜNDOĞAN²
Zeynep KILIÇ³**

Introduction

Teacher leadership is the development and demonstration of the ability to take on active roles in school activities to support the development of colleagues in order to influence the teacher, the class and the formal process in the school. Teacher leaderships are in the ongoing professional learning process, have specialist roles in teaching, share their knowledge and skills with colleagues, work on their best interests, engage in educational research, work with colleagues when necessary, with their parents and related circles, guide new teachers, support teacher education programs, and actively participate in the process of making school decisions. The main feature of teacher leadership is informal. Classroom teachers who spend more time with their students than other branch teachers should be sincere and anticipate towards the students and their environment with a visionary, trusting personality as a formal and social leader of the class group. This depends on the fact that the class teacher has the ability to be a leader. The aim of this research is to reveal the views of the class teacher candidates on leadership and teacher leadership. It is thought that it is also important to educate leading class teachers before class service teacher candidates to determine what their views on leadership and teacher leadership are.

Method

This research was conducted by qualitative research method aiming to reveal opinions of classroom teacher candidates about leadership and teacher leadership. A total of 112 classroom teacher candidates who attended the undergraduate program of the classroom teacher in the education faculties of two different universities participated in the research.

¹ Bu çalışma, 1. Uluslar arası Eğitim Araştırmaları ve Öğretmen Eğitimi (ERTE Congress) Kongresi'nde sunulmuştur.

² Arş. Gör. Uşak Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, asli.gundogan@usak.edu.tr

³ Yard. Doç. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Temel Eğitim Bölümü Okulöncesi ABD dnzdev@gmail.com

Bu makale iThenticate programı ile taranmıştır.

Makale Gönderim Tarihi: 17/11/2017-Kabul Tarihi: 14/12/2017

In the study, criterion sampling was used as a sampling method for selecting participants. Participants were identified and two basic criteria were set out: participants voluntarily engaged in the research, and school-experience, classroom teacher candidates who took teaching practice courses. An open-ended questionnaire was prepared for the opinions of the class teacher candidates regarding the concepts of leadership and teacher leadership. The prepared questionnaire was applied to the five class teacher candidates and preliminary experiment was carried out. After the preliminary test, questions about leadership and teaching leadership were included in the final form of the questionnaire and class teacher candidates were asked to answer these questions. The data of the study were solved with thematic analysis technique.

Results and Recommendation

Teacher candidates have expressed their views on the concept of leadership in two sub-themes, namely leadership in individual and social contexts. In the individual context, the leadership consists of subcontracting, responsibility, foresight, love, self-confidence, creative, expert. In the social context, it is composed of four codes: leadership touch, speech, organizational ability, crisis management, pioneering. Teacher candidates responded in the context of personal-professional development, student recognition, teaching-learning process, school-family relationship in the context of "what might be the role of leadership of a classroom teacher". Personal-professional development ideas are classified as skill-value; foresight, forward thinking, oratory, empathy, responsibility, decision making, problem solving, consistency, innovation, discipline, self-efficacy codes were created. Love, tolerance, patriotism, compassion, hardworking, justice codes have emerged towards the right. The subcontracting guidance of the student is based on the codes of interest-wishes; subordinate to the teaching-learning process, classroom management, attention, modeling codes; and the school-family relationship sub-contact is made up of the family participation code. Teacher candidates are the ones who make the contributions of the students of a leading classroom teacher, values, in the academic context. The contribution of the leading classroom teacher in the study is explained in the context of recognition, order, stabilization, modeling, diversity and development. According to the study, it has been determined that a leading class teacher should have many positive qualities especially at the point of skills and values. In this context, it can be suggested that the institutions that educate the teachers take the measures to improve the skills and values in the students.

Öz

Sınıf öğretmeni adaylarının liderlik ve öğretmen liderliğine ilişkin görüşlerinin ortaya çıkarılmasını amaçlayan bu araştırma nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya iki farklı üniversitenin eğitim fakültelerinde sınıf öğretmenliği lisans programında öğrenim gören toplam 112 sınıf öğretmeni adayı katılmıştır. Sınıf öğretmeni adaylarının liderlik ve öğretmen liderliği kavramlarına ilişkin görüşlerin belirlenmesinde açık uçlu sorulardan oluşan bir anket formu hazırlanmıştır. Araştırmanın verileri tematik analiz tekniği ile çözümlenmiştir. Öğretmen adayları liderlik kavramına ilişkin görüşlerini bireysel ve sosyal bağlamda liderlik olmak üzere iki alt temada açıklamışlardır. Öğretmen adayların "bir sınıf öğretmenin liderlik rolleri neler olabilir" sorusuna kişisel-mesleki gelişim, öğrenciyi tanıma, öğretme-öğrenme süreci, okul-aile ilişki bağlamında yanıt vermişlerdir. Öğretmen adayları lider bir sınıf öğretmenin öğrenciye katkılarını beceriler, değerler, akademik bağlamda açıklamışlardır. Lider bir sınıf öğretmenin okula katkıları tanınma, düzen, istikrar sağlama, model olma, farklılık yaratma ve gelişim sağlama bağlamında açıklanmıştır. Araştırmada öğretmen adaylarına göre lider bir sınıf öğretmenin özellikle beceri, değerler noktasında pek çok olumlu özelliğinin olması gerektiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Liderlik, Öğretmen Liderliği, Sınıf Öğretmeni Adayları.

Abstract

This research was conducted by qualitative research method aiming to reveal opinions of classroom teacher candidates about leadership and teacher leadership. A total of 112 classroom teacher candidates who attended the undergraduate program of the classroom teacher in the education faculties of two different universities participated in the research. An open-ended questionnaire was prepared for the opinions of the class teacher candidates regarding the concepts of leadership and teacher leadership. The data of the study were analyzed with thematic analysis technique. Teacher candidates have expressed their views on the concept of teacher leadership in two sub-themes, namely leadership in individual and social contexts. Teacher candidates responded in the context of personal-professional development, student recognition, teaching-learning process, school-family relationship in the context of "what might be the role of leadership of a classroom teacher". Teacher candidates are the ones who make the contributions of the students of a leading classroom teacher, values, in the academic context. The contribution of the leading classroom

teacher in the study is explained in the context of recognition, order, stabilization, modeling, diversity and development. It has been determined that a leading class teacher should have many positive qualities especially at the point of skills and values.

Keywords: Leadership, Teacher Leadership, Classroom Teacher Candidates.

Giriş

21. yüzyılda meydana gelen bilimsel, teknolojik, ekonomik ve sosyal değişimler, toplumları, toplumların işlevselliğini sağlayan kurumları ve sistemleri etkilemektedir. Meydana gelen değişimlerden etkilenen sistemlerden biri de eğitim sistemidir. Eğitim sisteminin bileşenlerinden olan öğrencilerin gereksinimleri, öğrenci özellikleri değişen koşullara bağlı olarak öğretmen ve öğrenci rollerinde ve sorumluluklarındaki değişimi de beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda öğretmenin sorumlulukları arasında, bilgiyi öğrencilere doğrudan aktarmak yerine öğrencilerin çok yönlü gelişimini sağlayacak biçimde, öğrenci merkezli bir öğretim ortamı tasarlamak, velilerle, meslektaşlarıyla, yöneticilerle işbirliği yapmak, öğretimsel vizyon geliştirerek sınıf etkinliklerini etkin olarak düzenleyebilmek ve okul etkinliklerinde çeşitli roller üstlenmek gibi eylem ve davranışlar yer almaktadır (Can, 2007, s.268). Öğretmenlerin bu sorumluluklarını yerine getirebilmesi için liderlik özelliklerine sahip olması gerekmektedir. Öğretmenlerin, öğrencileri destekleme, öğrenmeyi kolaylaştırma, kaynak sağlama, öğretim ve öğretim programı uzmanı olma, danışmanlık yapma, okul lideri ve bilgiyi yöneten olma, öğrenen olma gibi çeşitli liderlik rolleri ve davranışları bulunmaktadır (Harrison ve Killion, 2007, s.5).

Öğretmenlerin liderlik özelliklerine sahip olması, öğretmen liderliği ya da lider öğretmen kavramlarıyla açıklanmaktadır. Öğretmen liderliği, öğretmenin üstlendiği sorumluluğa göre farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Örneğin bölge ve okulda göre değişmekle birlikte, lider öğretmen; rehber, uzman, kaynak öğretmen, örnek oluşturan öğretmen, model öğretmen, koç, akran öğretmen ya da özel görevi olan öğretmen anlamlarına gelebilir (Lieberman ve Miller, 2005, s. 33).

Öğretmen liderliği düşüncesinin çıkış noktası, öğrenci gereksinimlerini karşılamak, okul yönetimini daha etkin hale getirmek ve okuldaki insan kaynağından en üst düzeyden yararlanmaktır (Kılınc ve Receptoğlu, 2013, s.177). Öğretmen liderliğinin birden fazla tanımı yapılmıştır. Katzenmeyer

ve Moller'a (2009, s.70) göre öğretmen liderliği; öğretmenlerin sınıfta ve okulda liderlik davranışları sergilemeleri, okulda karar verme süreçlerine bilgi, beceri ve uzmanlıklarıyla destek olmaları, en etkili öğretim uygulamalarını geliştirip uygulamaları ve meslektaşlarıyla birlikte hareket ederek okulda yapılan öğretimin niteliğinin artırılmasına yönelik uğraştıkları süreç olarak tanımlanmıştır. Wasley (1991, s.42) ise öğretmen liderliğini meslektaşlarını değişime teşvik etme, okul müdürünün etkisi olmadan normalde düşünülmecek şeyleri düşünme yeteneği olarak tanımlamıştır. Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere öğretmen liderliği, geleneksel öğretmen rolünü reddederek öğretmeni okuldaki değişim, yenileşme, araştırma, sorgulama, öğrenme-öğretme süreçlerinin niteliğini artırma girişimlerinin merkezine yerleştirmektedir (Kılınç, 2016, s.77). Başka bir deyişle öğretmen liderliği, öğretmenin sorumluluğunu ve rolünü sınıfta ders anlatmanın ötesine taşıyarak hem sınıfta hem de okulda yönetsel, değişim ve öğretim-öğrenme süreçlerindeki sorumluluğa ve bu süreçlerdeki etkin katılımına vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla öğretmen liderliği tek bir boyuttan değil birden fazla boyuttan oluşmaktadır. Katzenmeyer ve Moller (2001,) öğretmen liderliğinin öğrenciler ve diğer öğretmenlere liderlik etmek (kolaylaştırıcı, takım önderi, rehber/danışman, derslerde yeni yaklaşımlar yaratma, çalışma gruplarına liderlik etmek), okula ilişkin görevlerde liderlik (bölüm başkanlığı, eylem araştırmacısı, çalışma gruplarında görev vb. rollerle okulu örgütlü ve amaçlarına yönelik tutmak), karar verme ya da ortaklık yoluyla liderlik (okul gelişim ekipleri üyeliği, komite üyelikleri, iş ve yükseköğretim çevresiyle ortaklıklar oluşturmada öncülük, okul-aile birliklerinde etkin olmak) olmak üzere üç boyutu olduğunu belirtmiştir. Harris ve Muijs (2008, 6-7) ise öğretmen liderliğinin dört boyutu olduğunu belirtmiştir:

- İlk boyut öğretmenin okulun niteliğini arttırmak için belirlenen ilkeleri sınıf ortamına yansıtmaktır ve bu öğretmenin temel sorumluluğudur.
- Öğretmen liderliğinin ikinci boyutu, öğretmen katılımı ile ilgilidir. Öğretmenler kendilerini okul gelişimi doğrultusunda gerçekleştiren her tür yenilik ve değişimin bir parçası olarak görürler.
- Öğretmen liderliğinin üçüncü boyutu, öğretmenlerin bilgi ve uzmanlık kaynağı olmalarıdır.
- Dördüncü boyut ise öğretmenlerin meslektaşlarıyla deneyimlerini paylaşmaları ve karşılıklı öğrenme sürecinde olmalarıdır.

Görüldüğü gibi öğretmen liderliği öğretmene farklı sorumluluklar yüklemektedir. Lider öğretmen sınıfında öğrencilerine zengin öğrenme

ortamları sunar, velileriyle ve diğer meslektaşlarıyla bilgi paylaşımı ve işbirliği yapar, okulda sosyal ve kültürel etkinlikler düzenler, problemleri çözmek için eylem planları düzenler ve uygular, mesleki gelişimini önemser. Murphy (2005, 67-68) öğretmen liderliği için aşağıdaki ilkeleri belirlemiştir (Akt: Beycioğlu, 2015, ss.167-168):

- Lider öğretmenler öncelikle kendi sınıflarında rollerini yerine getirmelidirler.
- Etkili öğretim, öğretmen liderliği için iyi bir başlangıç noktasıdır. Öncelikle etkili bir öğretmen olamayan, etkili bir lider de olamaz.
- Öğretmen liderliği işbirliğine dayalı bir kavramdır. Öğretmenler onların meslektaşlarıyla işbirliği yapmalarına olanak sağlayacak liderlik fırsatlarıyla ilgilenirler. Bu rolleri en iyi işbirliğine dayalı öğrenme ortamlarda gerçekleştirirler.
- Öğretmen liderliği bir topluluğa bağımlı bir olgudur. Hiyerarşik yapı ile bağdaştırılmaz.
- Öğretmen liderliği ortak yapılandırma ve ortaklaşa öğrenme sürecidir. Gücünü meslektaşlarından alır.
- Öğretmen liderliğinde bağlam önemlidir. İçinde bulunan durumun dinamiklerinin öğretmen liderliğinde etkisi oldukça geniştir.
- Öğretmen liderler farklılık yaratır. Diğer meslektaşlarına göre eğitim öğretimi ve öğrenci başarısını artıracak sınıf içi değişiklikleri gerçekleştirmeye daha yatkındırlar.

Belirtilen ilkelerden anlaşılacağı üzere, lider öğretmenlerin sorumluluğu yalnızca sınıf içinde değil sınıf dışında da devam eder. Öğretmen liderliğinin temel özelliği informal olmasıdır. Öğretmen liderler bu özelliklerini atama ya da görevlendirme gibi yollarla elde etmezler. Diğer branş öğretmenlerine göre sınıfta öğrencileriyle birlikte daha fazla zaman geçiren sınıf öğretmenlerin de sınıf grubunun formal ve sosyal lideri olarak vizyon sahibi, güven veren kişiliğiyle öğrencilerine ve çevresine karşı içten olması ve beklentileri karşılayabilmesi gerekir. Ayrıca lider öğretmenler, örgütsel değişme ve gelişme süreçlerinde yaratıcı tutumlar sergiler, meslektaşlarını etkiler, öğrenci başarısını ve okul gelişimini en üst düzeylere taşımayı hedefler. Dolayısıyla öğretmen liderlerden sınıflarının dışında okul gelişim süreçlerine katkı sağlamaları, meslektaşlarını okulun gelişimi bağlamında etkilemeleri, meslektaşlarıyla sorumlulukları paylaşmaları, beklenir (Aslan, 2014, s. 52; Beycioğlu, 2009, s.33; Beycioğlu ve Aslan, 2012, ss.1921-192; Can, 2006, ss.264; Kılınç ve Receptoğlu, 2013, s.188; Yılmaz, Aytunga ve Oğuz, 2017, s. 662). Bu da sınıf öğretmenin liderlik özelliğine sahip olmasına bağlıdır.

Öğretmen liderliği ile ilgili yapılan çalışmaların; öğretmen liderliğini okullarda liderlik kapasitesinin gelişimini, öğretmen ve yönetici bağlamında öğretmenlerin sergiledikleri öğretmen liderliği davranışlarının neler olduğunu, liderlik rollerini, öğretmen liderliğine ilişkin algılarını, görüşlerini, beklentilerini, öğretmen-müdür etkileşimini, öğretmen liderliği ile öğrenci arasındaki başarıyı (Beycioğlu,2009; Can, 2007; Canlı, 2011; Cheng, 2017; Kılınç ve Receptoğlu, 2013; Kölükçü, 2011; Özçetin, 2013; Wilson, 2016; Yiğit, Doğan ve Uğurlu, 2013;) inceleyen çalışmalar olduğu söylenebilir. Söz konusu çalışmaların öğretmenler ve yöneticiler odaklı olduğu görülmektedir. Sınıf öğretmeni adaylarıyla yapılan çalışma sayısının az olmasından hareketle bu araştırma, sınıf öğretmeni adayları ile gerçekleştirilmiştir. Sınıf öğretmeni adaylarının liderlik ve öğretmen liderliğine ilişkin görüşlerinin neler olduğunun ortaya çıkarılması, lider öğretmen özelliklerinin, davranışlarının neler olduğu konusunda paydaşlara bilgi verebilir. Ayrıca sınıf öğretmeni adaylarının, sahip oldukları liderlik özelliklerinin farkına varmalarına olanak sağlayabilir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı sınıf öğretmeni adaylarının liderlik ve öğretmen liderliğine ilişkin görüşlerini ortaya koymaktır. Hizmet öncesinde sınıf öğretmeni adaylarının liderlik ve öğretmen liderliği ile ilgili görüşlerinin neler olduğunun belirlenmesinin, lider sınıf öğretmenlerin yetiştirilmesinde önemli olacağı düşünülmektedir.

Yöntem

Sınıf öğretmeni adaylarının liderlik ve öğretmen liderliği ile ilgili görüşlerinin ortaya çıkarılmasını amaçlayan bu araştırma nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.12). Nitel araştırmanın amacı bireylerin, dünyaya bakış açılarını ya da belirli bir konu, olgu ile ilgili deneyimlerini, düşüncelerini detaylı bir biçimde ortaya koymaktır. Bu araştırmanın amacı, sınıf öğretmeni adaylarının liderlik ve öğretmen liderliğine ilişkin görüşlerini ortaya koymak olduğu için araştırmada araştırma yöntemlerinden nitel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır.

Katılımcılar

Araştırmaya iki farklı üniversitenin eğitim fakültelerinde sınıf öğretmenliği lisans programı üçüncü ve dördüncü sınıflarda öğrenim gören toplam 112 sınıf öğretmeni adayı katılmıştır. Katılımcıların 85'i kadın (%75,8), 27'si (%24,2) erkek; 87'si (%77,6) üçüncü sınıfta ve 25'i (%22,8) dördüncü sınıfta öğrenim gören öğretmen adaylarından oluşmaktadır. Araştırmada, katılımcıların seçiminde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örneklemede temel anlayış, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.75). Bu çalışmada katılımcıların belirlenmesinde gönüllü katılım sağlanması ve okul deneyimi ile öğretmenlik uygulaması derslerini almış olması, iki temel ölçüt olarak belirlenmiştir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri, sekiz açık uçlu sorudan oluşan anket ile yazılı olarak toplanmıştır. Anket; herhangi bir konuda durum saptaması yapmak amacıyla bu grubu oluşturan, kişilerin bilgilerini, görüşlerini ve tutumlarını ortaya çıkarmak için hazırlanan veri toplama aracıdır (Cebeci, 2002, s.85). Açık uçlu sorular kaynak kişilere bir sınır getirmeden cevap verme olanağı sağlar ve yanıtlar yazılı olarak ya da görüşmeye yoluyla toplanabilir. Açık uçlu sorular kaynak kişilere kendi yanıtlarını yazma olanağı tanınması nedeniyle tercih edilirler. Bu çalışmada sınıf öğretmen adaylarının liderlik ve öğretmen liderliğine ilişkin bilgi ve görüşleri belirlenmek amaçlandığından anket yoluyla verilerin toplanması tercih edilmiştir.

Anket hazırlama; problemi ortaya koyma, alan yazın taraması ve gerekirse informal görüşmelerin yapılması, madde havuzunun oluşturulması, taslak anket maddelerinin yazılması, uzmana danışma, pilot uygulama, gelen dönütlerden taslak ankete son biçiminin verilmesi ve anketin genele uygulanması aşamalarından oluşan bir süreçtir (Baştürk ve Taştepe, 2013, s.248). Öğretmen adaylarının liderlik ve öğretmen liderliğine ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik tasarlanan bu çalışmada da açık uçlu sorulardan oluşan anket formunu hazırlamak için öncelikle alan yazın taranmış; liderlik ve öğretmen liderliğine ilişkin yayınlanmış bilimsel yayınlar taranmıştır. Ankette yer alması düşünülen öğretmen liderliğine ilişkin sorular belirlenmiştir. Anketin geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla araştırmacılar tarafından bireysel olarak sorular oluşturulmuştur. Daha sonra araştırmacılar bir araya gelerek taslak anket formunda yer alması gereken sorular üzerinde tartışmışlar ve taslak anket formunda yer

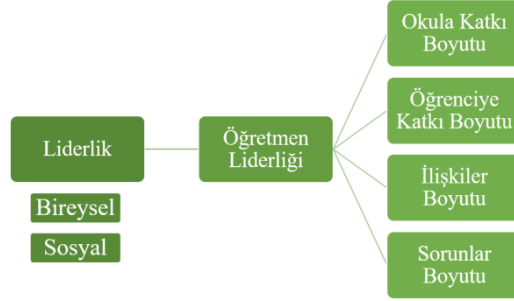
alması istenen ortak sorular belirlenmiştir. Hazırlanan taslak anket formu, ölçme-değerlendirme ve eğitim yönetimi ve sınıf öğretmenliği alanlarında uzman olmak üzere üç uzmana verilmiştir. Uzmanlardan gelen dönütler (Uzmanlardan bir tanesi, açık uçlu sorulardan oluşan anket formunda yer alan sorulardan bir tanesini amaca uygun olmadığı gerekçesi ile çıkarılmasını önerdi. Diğer uzmandan imla ve noktalama işaretleri ilgili öneriler getirdi.) dikkate alınarak taslak anket formu yeniden düzenlenmiş ve 10 kişilik öğretmen adayına uygulanarak anketin pilot uygulaması yapılmıştır. Öğretmen adaylarından gelen dönütlere göre ankete, son biçim verilmiştir. Veri toplama sürecinde öncelikle sınıf öğretmeni adaylarına ulaşılmıştır. Bunun için sınıf öğretmenliği lisans ders programına bakılmış, derslere giren öğretim üyelerinden izin alınarak sınıf öğretmeni adaylarına açık uçlu sorulardan oluşan anket uygulanmıştır. Sınıf öğretmeni adayları anketi 40 dakika süre içinde doldurmuştur.

Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin çözümlenmesinde tematik analiz tekniği kullanılmıştır. Bu kapsamda, verilerin dökümünden sonra veri analizi çerçevesi olarak liderlik kavramının bireysel ve sosyal boyutu; öğretmen liderliği kavramının ise okula katkı, öğrenciye katkı, ilişkiler ve sorunlar boyutlarının kullanılmasına karar verilmiştir. Daha sonra her araştırmacı ayrı ayrı sınıf öğretmeni adaylarının yanıtlarını analiz ederek oluşturulan temalar altına kodlamalar yapmışlardır ve böylece verilere ilişkin kontrol listesi oluşturulmuştur. Araştırmacılar bir araya gelerek kontrol listelerini karşılaştırmış eğer varsa bir uyuşmazlık tekrar sınıf öğretmen adaylarının yanıtları incelenerek görüş birliğine varmışlardır. Böylece araştırmanın güvenilirliği sağlanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Araştırmanın tutarlılığını sağlamak için iki yöntem vardır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.270). Bu yöntemlerden birisi amaçlı örnekleme diğeri ise betimlemedir. Araştırmada katılımcıların seçiminde amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adayların görüşlerinden doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgular görselleştirilmiştir.

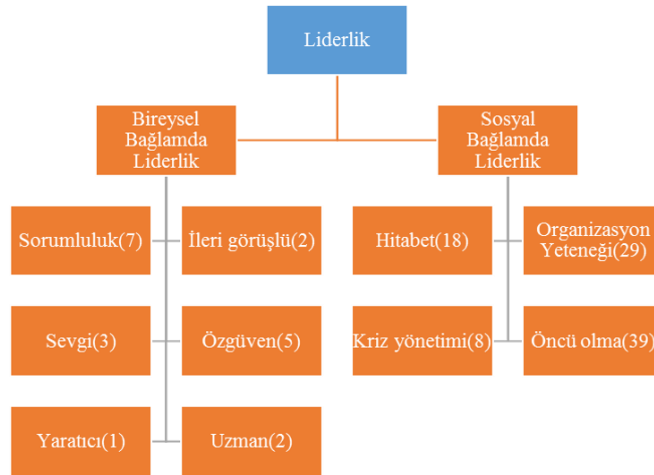
Bulgular

Sınıf öğretmeni adaylarının liderlik ve öğretmen liderliğine ilişkin görüşleri Şekil.1'de görülmektedir.

Şekil.1: Öğretmen Adaylarının Liderlik ve Öğretmen Liderliğine İlişkin Görüşleri

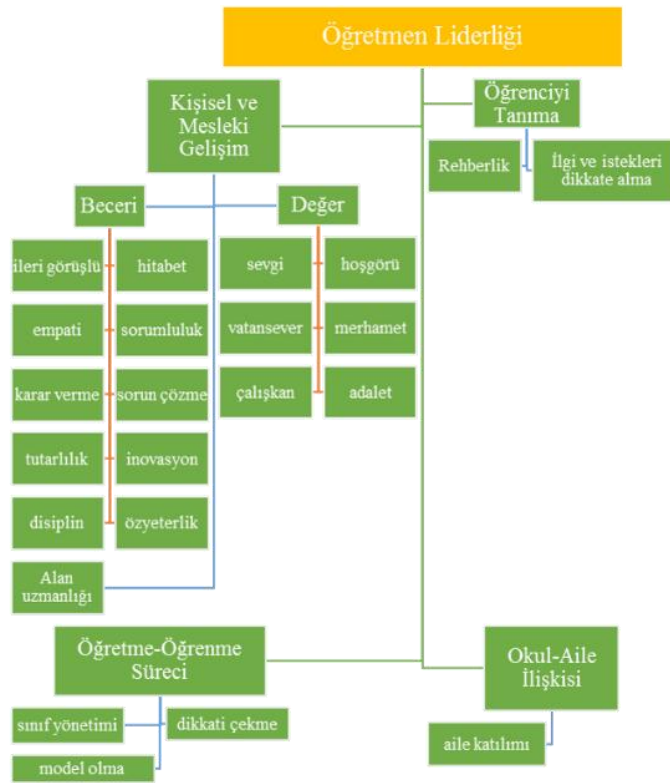
Şekil.1’de görüldüğü gibi öğretmen adayları liderliği bireysel ve sosyal bağlam ile; öğretmen liderliğini ise okula katkı, öğrenciye katkı, ilişkiler ve sorunlar boyutlarıyla ilişkilendirerek açıklamışlardır. Öğretmen adaylarının liderliğe ilişkin görüşleri Şekil.2’de görülmektedir.

Şekil.2: Öğretmen Adaylarının Liderliğe İlişkin Görüşleri

Şekil.2’de görüldüğü gibi öğretmen adayları liderliği bireysel ve sosyal bağlamda liderlik olarak açıklamışlardır. Bireysel bağlamda liderlik sorumluluk, ileri görüşlü, sevgi, özgüven, yaratıcı ve uzman kodlarından oluşmuştur. Sorumluluk koduna ilişkin olarak ÖA1 “bir konuda yapılan çalışmalarda diğer grup üyelerinin yaptıklarından sorumlu, işleri planlayan ve sorumluluk alan kişi”; özgüven koduna ilişkin olarak ÖA7 “özgüven duygusu gelişmiş, her alanda kendine güvenen” biçiminde görüşlerini ifade etmişlerdir.

Sosyal bağlamda liderlik ise hitabet, organizasyon yeteneği, kriz yönetimi, öncü olma kodlarından oluşmuştur. Hitabet koduna ilişkin olarak ÖA3 “herkesi kollarının altına alma kuvveti olarak tanımlanan liderlik, ikna kabiliyeti yüksek, kullandığı cümleleri ve beden dilini karşısındaki kişiye göre ayarlayan kişidir” ve öncü olma koduna ilişkin olarak ÖA6 “bir amaç doğrultusunda kendisini geliştiren, herkes tarafından örnek alınan ve grubun önderi olan kişi” biçiminde görüşlerini belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarının öğretmen liderliğine ilişkin görüşleri Şekil.3’te görülmektedir.

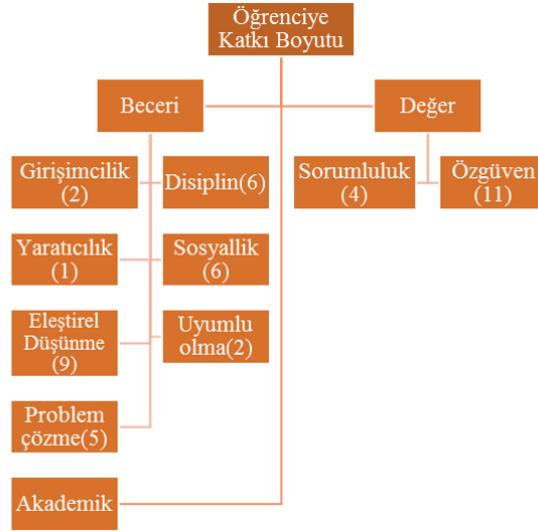

Şekil.3: Öğretmen Adaylarına Göre Sınıf Öğretmeninin Liderlik Rollerini

Şekil.3’te görüldüğü gibi öğretmen adayları “bir sınıf öğretmenin liderlik rolleri neler olabilir?” sorusunu kişisel ve mesleki gelişim, öğrenciyi tanıma, öğretme-öğrenme süreci ve okul-aile ilişkisi bağlamında açıklamışlardır. Kişisel ve mesleki gelişim boyutu beceri, değer ve alan uzmanlığı olmak üzere üç alt boyuttan oluşmuştur. Beceri alt boyutu ileri görüşlü, hitabet, empati, sorumluluk, karar verme, sorun çözme, tutarlılık, inovasyon, özyeterlik, sevgi, hoşgörü, vatansever, merhamet, çalışkan ve adalet.

disiplin ve öz yeterlik kodlarından oluşmuştur. Sorun çözme koduna ilişkin olarak ÖA3 “sorunları en kısa ve pratik yoldan çözmesi”, disiplin koduna ilişkin olarak ÖA5 “sınıfta disiplin ve kontrolü en iyi sağlayan kişidir” biçiminde görüş bildirmişlerdir. Değer alt boyutu sevgi, hoşgörü, vatansever, merhamet, çalışkan ve adalet kodlarından oluşmuştur. Sevgi koduna ilişkin olarak ÖA7 “öğrencilere sevgi aşılar” biçiminde görüş bildirmiştir. Öğrenciyi tanıma boyutu rehberlik ve ilgi ve istekleri dikkate alma alt boyutlarından oluşmuştur. Rehberlik alt boyutuna ilişkin olarak ÖA1 “öğrencilere rehberlik edip yön verebilen kişidir”; ilgi ve istekleri dikkate alma alt boyutuna ilişkin olarak ise ÖA2 “sınıfını iyi tanıması gerekli. Öğrencilerin ne zaman ne isteyeceklerini bilmelidir” biçiminde görüşlerini ifade etmişlerdir. Öğretme-öğrenme süreci sınıf yönetimi, dikkati çekme ve model olma alt boyutlarından oluşmuştur. ÖA4, sınıf yönetimi alt boyutunu, “etkili bir sınıf yönetimini sağlayabilme yeteneği” olarak açıklamıştır. Okul-aile ilişkisi boyutu ise aile katılımı alt boyutundan oluşmuş; buna ilişkin olarak ÖA3 “eğitim sürecine velileri de aktif olarak katabilen kişidir” biçiminde görüş ifade etmiştir.

Öğretmen adaylarının öğrenciye katkı boyutuna ilişkin görüşleri Şekil 4.’te görülmektedir.

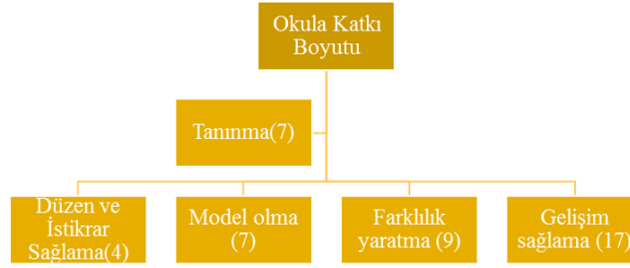

Şekil.4: Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Göre Öğretmen Liderliğinin Öğrenciye Katkıları

Öğretmen adayları lider bir sınıf öğretmeninin öğrenciye katkılarını beceri, değer ve akademik bağlamda açıklamışlardır. Beceri alt boyutu girişimcilik,

disiplin, yaratıcılık, sosyallik, eleştirel düşünme, uyumlu olma, problem çözme kodlarından oluşmuştur. Sosyallik koduna ilişkin olarak ÖA6 “lider bir öğretmen okulunda farklı sosyal, toplumsal çocukları eğlendirici ve öğretici etkinlikler düzenleyerek kültürel faaliyetlere katkı sağlar”; problem çözme koduna ilişkin olarak ÖA2 “Hayatlarındaki sorunların üstesinden gelmelerinde öğrencilere yardım eder. Onların sorunlarını çözmeleri için öneriler sunar” biçiminde görüş bildirmişlerdir. Değer alt boyutu sorumluluk ve özgüven kodlarından oluşmuştur. Özgüven koduna ilişkin olarak ÖA4 “öğrencilerin kendilerine güvenmelerini sağlar. Onların öz güveni gelişir ve kendilerini daha iyi hissederler” olarak düşüncesini ifade etmiştir.

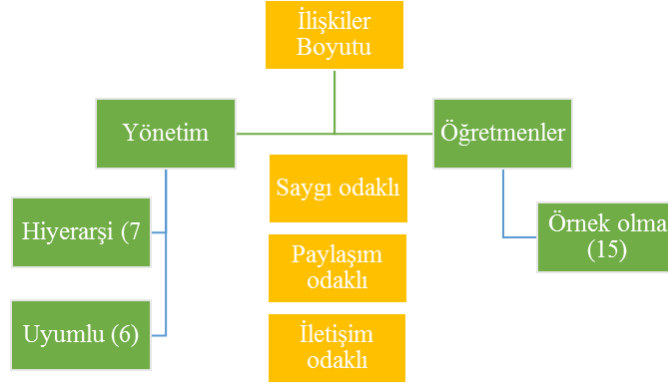
Öğretmen adaylarının lider bir sınıf öğretmenin okula katkısı bağlamındaki görüşleri Şekil.5’te görülmektedir.

Şekil.5: Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Göre Öğretmen Liderliğinin Okula Katkıları

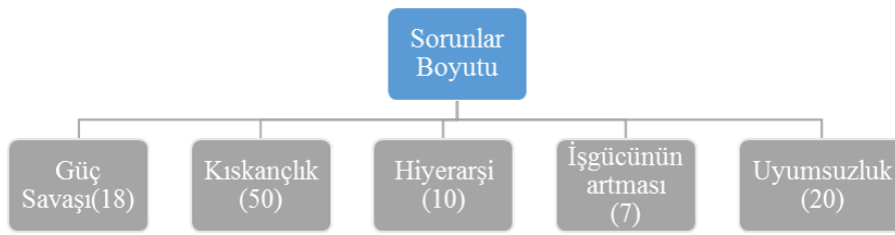
Şekil.5’te görüldüğü gibi öğretmen adayları öğretmen liderliğinin okula katkılarını tanınma, düzen ve istikrar sağlama, model olma, farklılık yaratma ve gelişimi sağlama bağlamında açıklamışlardır. Farklılık yaratma alt boyutuna ilişkin olarak ÖA54 “teknolojiyi takip ederek yeni gelişmelerden haberdar olur ve sınıfında yenilikleri uygulayabilir”; tanınma alt boyutuna ilişkin olarak ise ÖA67 “okul kalitesini yükselterek tanınmasını sağlar” biçiminde görüşlerini ifade etmişlerdir.

Öğretmen adayları “Lider bir sınıf öğretmenin diğer öğretmenler ve müdürle olan ilişkileri nasıldır?” sorusunu Şekil.6’da görüldüğü gibi açıklamışlardır.

Şekil.6: Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Göre Lider Bir Sınıf Öğretmeninin Yönetim ve Diğer Öğretmenlerle Olan İlişkileri

Şekil.6'da görüldüğü gibi öğretmen adayları yönetim boyutunu hiyerarşi ve uyumlu olma; öğretmenler boyutunu ise örnek olma alt boyutlarıyla açıklamışlardır. Ayrıca öğretmen adayları lider bir sınıf öğretmenin gerek yönetimle gerekse diğer öğretmenlerle olan ilişkilerinin saygı, paylaşım ve iletişim odaklı olduğunu belirtmişlerdir. Saygı odaklı alt temasına ilişkin olarak ÖA34 "Okul müdürü ve diğer öğretmenlerle ilişkileri karşılıklı saygı çerçevesinde gerçekleşir" ve paylaşım odaklı alt temasına ilişkin olarak ÖA25 "çalışma arkadaşlarıyla kontak halinde yeni bilgileri paylaşan, ilişkilerinde daima yapıcı olan bireydir" biçiminde görüş belirtmişlerdir. Öğretmen adaylarının yaşanabilecek sorunlara ilişkin görüşleri Şekil.7'de görülmektedir.

Şekil.7: Öğretmen Adaylarının Görüşlerine Göre Lider Bir Sınıf Öğretmeninin Yaşayabileceği Sorunlar

Şekil.7'de görüldüğü gibi sorunlar boyutu güç savaşı, kıskançlık, hiyerarşi, iş gücünün artması ve uyuumsuzluk alt boyutlarından oluşmuştur. Güç

savaşı alt boyutuna ilişkin olarak ÖA20 “meslektaşlarıyla bazı konularda anlaşmazlık yaşaması, bunun sonucunda bazı tartışmalar olması ve tarafların yapıcı yerine yıkıcı olması gibi” biçiminde görüş bildirirken; kıskançlık alt boyutuna ilişkin olarak ÖA109 “lider ruhlu olduğu için diğer öğretmenler tarafından çekememezlik olur, kıskanılabilir” biçiminde görüş bildirmişlerdir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Araştırmada öğretmen adaylarının liderlik ve öğretmen liderliğine yönelik görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öğretmen adaylarının sözkonusu kavramlara yönelik görüşlerini ortaya çıkaracak açık uçlu sorular sorulmuş; onların yanıtları incelendiğinde pek çok boyut, alt boyut ve kodun ortaya çıktığı görülmüştür.

Öğretmen adayları liderlik kavramına ilişkin görüşlerini bireysel ve sosyal bağlamda liderlik olmak üzere iki alt boyutta açıklamışlardır. Bireysel bağlamda liderlik alt boyutu, sorumluluk, ileri görüşlü, sevgi, özgüven, yaratıcı ve uzman olmak üzere altı koddan oluşmuş; sosyal bağlamda liderlik alt boyutu, hitabet, organizasyon yeteneği, kriz yönetimi ve öncü olma olmak üzere dört koddan oluşmuştur.

Öğretmen adayları “bir sınıf öğretmenin liderlik rolleri neler olabilir” sorusuna kişisel ve mesleki gelişim, öğrenciyi tanıma, öğretme-öğrenme süreci ve okul-aile ilişki bağlamında yanıt vermişlerdir. Kişisel ve mesleki gelişime yönelik görüşler beceri ve değer olarak sınıflandırılmış; beceriye yönelik ileri görüşlü, hitabet, empati, sorumluluk, karar verme, sorun çözme, tutarlılık, inovasyon, disiplin ve öz yeterlik kodları oluşturulmuştur. Değer e yönelik ise sevgi, hoşgörü, vatansever, merhamet, çalışkan ve adalet kodları ortaya çıkmıştır. Öğrenciyi tanıma alt teması rehberlik ve ilgi ve istekleri dikkate alma kodlarından oluşmuş; öğretme-öğrenme süreci alt teması sınıf yönetimi, dikkati çekme ve model olma kodlarından oluşmuş; okul-aile ilişkisi alt teması ise aile katılımı kodundan oluşmuştur.

Öğretmen adayları lider bir sınıf öğretmenin öğrenciyeye katkılarını beceriler, değerler ve akademik bağlamda açıklamışlardır. Beceri alt boyutu girişimcilik, disiplin, yaratıcılık, sosyallik, eleştirel düşünme, uyumlu olma ve problem çözme; değerler alt boyutu ise sorumluluk ve özgüven kodlarından oluşmuştur.

Araştırmada lider bir sınıf öğretmenin okula katkıları tanınma, düzen ve istikrar sağlama, model olma, farklılık yaratma ve gelişim sağlama bağlamında açıklanmıştır.

Öğretmen adayları, lider bir sınıf öğretmenin yönetim ve diğer öğretmenlerle olan ilişkilerini saygı, iletişim ve paylaşım odaklı olduğunu belirtmişler; yönetimle hiyerarşik ve uyumlu ilişkilerinin olduğunu ve diğer öğretmenlere örnek olduklarını belirtmişlerdir. Son olarak öğretmen adayları lider bir sınıf öğretmenin yaşayabileceği sorunları güç savaşı, kıskançlık, hiyerarşi, işgücünün artması ve uyumsuzluk bağlamında açıklamışlardır.

Araştırmada liderlik ve öğretmen liderliğine ilişkin ortaya çıkan nitelikler, aynı zamanda etkili öğretmen rollerini içermektedir. Şöyle ki öğretmenlerin mesleki ve kişisel nitelikler arasında, cesaretlendirici ve destekleyici olma, yeniliklere açık, kendini yenileyebilme, alan ve meslek bilgisine sahip olma, hoşgörülü olma, sevgi dolu olma yer almaktadır. Öğretmen adaylarının öğretmen liderliğine ilişkin görüşlerini sevgi, hoşgörülü, model olma, meslektaşlarıyla ve aileleri ile işbirliği yapma biçiminde ifade etmişlerdir. Dolayısıyla lider öğretmenlerin öncelikle etkili öğretmen rollerine sahip olmaları gerektiği söylenebilir. Alan yazında, öğretmenlik liderliğine ilişkin kimi özellikler yer almaktadır. Lider öğretmenlerin özellikleri arasında sorumluluk sahibi olma, öğrenci başarılarını arttırmayı hedefleme, yeni öğrenmelere açık olma, meslektaşlarıyla işbirliği yaptıkları ve onları motive ettikleri, öğrencileri ve mesleği sevdikleri, demokratik, sınıfta etkili yönetebilme becerisine sahip olma, öğrencileri motive etme gibi özellikler bulunmaktadır. (Andersan ve Pigford, 1997; Akt: Korkmaz vd.2015, s.77; Can, 2010, s.175). Araştırmaya katılan sınıf öğretmeni adayları da lider öğretmenlerinin özelliklerine ilişkin benzer özellikler ifade etmişlerdir.

Yapılan araştırmalar, lider öğretmenlerin okul kültürün oluşmasında, okulun tanınmasında, sınıf ikliminde ve öğrenci ve okul başarısında etkili olduğunu göstermektedir (Aslan, 2011; Beycioğlu ve Aslan, 2012; Cheng, 2017; Dwyer,2004; Harris, 2016; Kölükçü, 2011; Sawyer, 2005; Silva, Gimbert ve Nolan, 2000; Wilson, 2016; Yiğit, Doğan ve Uğurlu, 20123).

Bu araştırmada da öğretmen adayları öğretmen liderliğinin okula ve öğrenciye katkılarının olduğunu, bu katkıların öğrenciye değer ve beceri kazandırmaya; okulun tanınmasına, gelişimine yönelik olduğunu belirtmişlerdir. Öğretmen adayların görüşlerinden anlaşılacağı üzere

öğretmen liderlerin hem sınıf içi ve dışında, okulda yerine getirmesi gereken sorumlulukların olduğu söylenebilir.

Yine öğretmen adayları, öğretmen liderliğini sorunlar ve ilişkiler boyutunda ele almışlardır. İlişkiler boyutunda meslektaşlarıyla işbirliği yapması gerektiğini vurgulamışlardır. Öğretmen adayları, lider öğretmenlerin bazı uyumsuzluk, güç savaşı, kıskançlık gibi sorunlarla karşılaşacağını ifade etmişlerdir. Arslan ve Özdemir ve Can'da yaptıkları çalışmada lider öğretmenlerinin önünde okuldan, yönetsel ve kişisel boyutta kaynaklanan sorunlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir (Arslan ve Özdemir, 2015; Can, 2006). Lider öğretmenler, diğer meslektaşlarından farklı olarak sınıf ve okul ortamında farklılıklar yaratırlar. Diğerlerin fark etmediği durumları, olayları kestirebilir, sorunları farklı yaklaşımlarla çözebilir, diğer öğretmenlere model olabilirler. Dolayısıyla farklı sorunlarla karşılaşabilirler. Karşılaştıkları sorunların çözümünde yine öğretmen liderliği becerilerini ortaya koyarak çözebilirler.

Özellikle çocuğun yaşamında önemli bir yeri olan sınıf öğretmenlerin öğretmen liderliği özelliklerine sahip olması önemlidir. Lider öğretmenliği becerilerine sahip sınıf öğretmenleri sınıfa ve okuluna katkılar sağlar, öğrencileri için zengin öğrenme ortamları sağlayarak onların girişimciliğini destekler. Bunların yanında öğrencilerine model olarak, onların da liderlik rollerine sahip olmalarına olanak sağlayabilir.

Araştırma bulgularına dayalı olarak geliştirilen öneriler şöyledir:

- Sınıf öğretmenlerinin liderlik ve öğretmen liderliğine yönelik görüşlerini belirleyen araştırmalar desenlenebilir. Ayrıca derinlemesine bilgi edinmek için öğretmen liderliği özelliklerine sahip sınıf öğretmenlerini belirlemek için gözleme dayalı araştırmalar yapılabilir.
- Araştırmada öğretmen adaylarına göre lider bir sınıf öğretmenin özellikle beceri ve değerler noktasında pek çok olumlu özelliğinin olması gerektiği belirlenmiştir. Bu bağlamda öğretmen yetiştiren kurumların öğrencilerde beceri ve değerlerin geliştirilmesine yönelik önlemler almaları önerilebilir.
- Sınıf öğretmenlerin lider öğretmen özelliklerinin edinmesi için öğretmenlere hizmet öncesinde ve hizmet içinde eğitim ortamları sunulabilir.

KAYNAKÇA

Arslan, C. M. & Özdemir, M. (2015). Öğretmen liderliğine ilişkin öğretmen görüşleri. *Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(2), 190-207.

Aslan, M. (2011). Öğretmen liderliği davranışları ve sınıf iklimi: Öğretmen ve öğrenci görüşleri bağlamında bir araştırma. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Eğitim bilimleri Enstitüsü, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Aslan, M. (2014). *Öğretmen liderliği davranışları ve sınıf iklimi: Öğretmen ve öğrenci görüşleri bağlamında bir araştırma*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

Beycioğlu, K. (2009). *İlköğretim okullarında öğretmenlerin sergiledikleri liderlik rollerine ilişkin bir değerlendirme*. Yayımlanmamış doktora tezi. İnönü Üniversitesi, Malatya.

Beycioğlu, K. & Aslan, B. (2012). Öğretmen ve yöneticilerin öğretmen liderliğine ilişkin görüşleri: Bir Karma yöntem çalışması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 18(2), 191-223.

Beycioğlu, K. (2015). Öğretmen liderliği. N. Konan (Ed.). *Eğitim yönetiminde yeni liderlik yaklaşımları için* 157-174.

Can, N. (2006). Öğretmen liderliği ve engelleri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2,137-161.

Can, N. (2007). Öğretmen liderliği becerileri ve bu becerilerin geliştirilme düzeyi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(1), 263-288.

Can, N. (2010). *Öğretmen liderliği*. Ankara: Pegem Akademi.

Canlı, S. (2011). *Resmi ve özel ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenlerin sergiledikleri liderlik rollerine ilişkin algıları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

Cheng, Y. (2017). Principal-teacher interactions and teacher leadership development: beginning teachers' perspectives. *International Journal of Educational Research*, 89(3), 163-171.

Cebeci, S.(2002). *Bilimsel araştırma ve yazma teknikleri*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım

Dwyer, J. (2004). *Cultivating Leadership in Schools: Connecting people, purpose and practice*. New York: Teachers College Press

Harris, A. & Muijs, D. (2007). *Teacher leadership: Principles and practice*. <http://dera.ioe.ac.uk/5132/1/download%3Fid=17417&filename=teacher>

[-leadership-principles-practice-full-report.pdf](#) adresinden 10.10.2017 tarihinde elde edilmiştir.

Harris, D. R. (2016). The relationship between building teacher leadership capacity and campus culture. Unpublished dissertation, A & M University-Commerce, Texas.

Baştürk, S. ve Taştepe, M. (2013). Anketler. S. Baştürk (Ed.). *Bilimsel araştırma yöntemleri içinde* 247-278. Ankara: Vize yayıncılık.

Katzenmeyer, M. & Moller, G. (2001). *Awakening the sleeping giant. Helping teachers develop as leaders*. Thousand Oaks, California: Corwin.

Kılınç, A. Ç. & Receptoğlu, E. (2013). Ortaöğretim okulu öğretmenlerinin öğretmen liderliğine ilişkin algı ve beklentileri. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimler Dergisi*, 3(2), 175-215.

Kılınç, A. Ç. (2016). Çağdaş liderlik yaklaşımları öğretim liderliği, öğretmen liderliği, dağıtımçı liderlik. N. Güçlü (Ed.). *Eğitim yönetiminde liderlik teori, araştırma ve uygulama* (s.69-96) içinde Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Korkamaz, M., Çelebi, N., Yücel, A., Şahbudak, E. & Şen, E. (2015). *Eğitim kurumlarında yönetim ve liderlik*. Ankara: Nobel yayıncılık

Kölküçü, D. (2011). İlköğretim okulu öğretmenlerinin öğretmen liderliğini gösteren davranışlarının gereklilik ve sergileme derecesine ilişkin görüşleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Başkent Üniversitesi, Ankara.

Özçetin, S. (2013). Öğretmenlik liderliğinin okulun liderlik kapasitesinin gelişimine etkisi: Bir durum çalışması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

Sawyer, J. M. (2005). A case study of teacher leadership as a strategy for implementing change. Unpublished dissertations Boston College Proquest dissertations and theses.

Silva, D. Y., Gimbirt, b. & Nolan, J. (2000). Sliding the doors: locking and unlocking possibilities for the teacher leadership. *Teacher College Record*, 102(4), 779-804.

Szeto, E. & Cheng, N. Y. A. (2017). Principal-teacher interactions and teacher leadership development: beginning teachers' perspectives. *International Journal of Leadership in Education*, 1-17.

Wilson, S. J. (2016). Examining the relationship between teacher leadership styles and student achievement. Unpublished dissertation. Our lady of the Lake University, Texas.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (11. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, K., Aytunga, O. & Altinkurt, Y. (2017). Öğretmenlerin liderlik davranışları ile öğrenen özerkliğini destekleme davranışları arasındaki ilişki. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)*, 32(3), 659-675.

Yiğit, Y., D., S. & Uğurlu, C. T. (2013). Öğretmenlerin öğretmen liderliği davranışlarına ilişkin görüşleri. *Cumhuriyet International Journal of Education-CIJE*, 2(2), 93-105.